

OBRAZOVANJE PREMA POTREBAMA TRŽIŠTA RADA U FUNKCIJI EKONOMSKOG RAZVOJA

Mr. Asmir Kadrić dipl.ing.maš., email: asmir.k@hotmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik, Travnik

Sažetak: Prema mnogim definicijama može se reći da se pod obrazovanjem podrazumijeva proces, sadržaj i rezultat organiziranog učenja u funkciji razvoja različitih sposobnosti, kao i stjecanja raznovrsnih znanja, vještina, umijeća i navika. Obrazovanje predstavlja jedan od osnovnih faktora privrednog i društvenog rasta i razvoja svake države, te se smatra značajnim resursom u savremenom društvu. Ovakvo savremeno društvo zahtijeva visok nivo znanja, zbog čega je neophodno kontinuirano obrazovanje. Nivo obrazovanja u Bosni i Hercegovini nije na zavidnom nivou i postoji veliki prostor za unapređenje obrazovnog procesa. U današnjem društvu, kompetencije i sposobnosti za cjeloživotno učenje dobijaju prednost u odnosu na usvajanje gotovih informacija. Značajne iskorake za unapređenje obrazovnog procesa moraju načiniti visokoškolske ustanove kao pokretači ekonomskog razvoja postajući bliže orijentisane razumevanju demografskih trendova u društvu koji utiču na buduću broj studenata, te stvarnih potreba tržišta rada. Stalno rastuće potrebe tržišta rada povećavaju pritisak na visokoškolske ustanove u pogledu povećanja kvaliteta obrazovanja, mogućnosti pronalaženja zaposlenja, ali i spremnosti za kontinuirano obrazovanje i nakon zaposlenja. U ovom radu sadržane su osnovne informacije o trendovima u visokom obrazovanju i tržištu rada u Bosni i Hercegovini, te su prikazani značajni faktori koji utiču na promjene u kretanju između obrazovnog sektora i tržišta rada.

Ključne reči: Visoko obrazovanje, Tržište rada, Trendovi

EDUCATION BY THE LABOR MARKET NEEDS IN THE FUNCTION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Abstrakt: By many definitions, it can be said that education refers to the process, content and result of organized learning in the function of development of various abilities, as well as the acquisition of diverse knowledge, skills, skills and habits. Education is one of the basic factors of economic and social growth and development of every state, and is considered a significant resource in modern society. Such a modern society requires a high level of knowledge, which is why continuing education is necessary. The level of education in Bosnia and Herzegovina is not at an enviable level and there is ample room for improvement in the educational process. In today's society, lifelong learning competences and capabilities are given priority over the adoption of ready-made information. Significant steps for improving the educational process must be made by higher education institutions as drivers of economic development, becoming more oriented towards understanding the demographic trends in society that affect the future number of students, and the real needs of the labor market. The ever-growing needs of the labor market are increasing the pressure on higher education institutions to increase the quality of education, employment opportunities, and readiness for continuing education after employment. This paper provides basic information on trends in higher education and the labor market in Bosnia and Herzegovina, and presents significant factors that influence changes in the movement between the education sector and the labor market.

Keywords: Higher Education, Labor Market, Trends

1. UVOD

Savremeno društvo podložno je kontinuiranim intenzivnim promjenama u svim oblastima života. Stoga je odgovarati na pitanje kakav će on biti čak i u bliskoj budućnosti veoma teško i doista nezahvalno, te potpuno opravdano postavljati pitanje kakvo bi trebalo izgledati obrazovanje i kakva bi trebala biti njegova uloga u čovjekovu životu. Vjerovatno je zbog toga sve učestalije pitanje o budućnost obrazovanja. Pod obrazovanjem se podrazumijeva proces, sadržaj i rezultat organiziranog [učenja](#) u funkciji razvoja različitih sposobnosti, kao i stjecanja raznovrsnih znanja, [vještina](#), umijeća i navika. Obrazovanje igra ključnu ulogu u pripremi pojedinaca da efikasno pristupe savremenom tržištu rada i očekivanjima koje on nosi, odnosno stvara neophodni set vještina potrebnih za proces doživotnog učenja. Obrazovanje se obavlja i stiče individualno, ali ono predstavlja bogatstvo cijele društvene zajednice. Ciljevi poslovanja i ciljevi obrazovanja jesu različiti. Dok je specifični cilj poslovanju korisnost i zarada, specifični cilj obrazovanja je proširenje ljudskoga znanja i spoznaja onoga što je dobro, i zato ispravno. U vezi budućnosti obrazovnih procesa mišljenja su veoma različita, a sva se mogu svesti na tri značajnije skupine. Jedni smatraju da ovakvo obrazovanje nema perspektive i da će uskoro biti suvišno, kao i njegove institucije, pa su potrebne i pripreme za potpuno nove oblike, metode i ciljeve. Drugi se drže tradicionalnih stavova da škola može preživjeti, a treći da se škola i dalje mora prilagođavati društvenim promjenama i mijenjati svoje ciljeve, metode, itd. Za sistem obrazovanja suvremenog društva može se kazati da se nalazi u razvojnoj krizi. To se odnosi, prije svega, na sistem školskog obrazovanja. Stoga zadnja dva do tri desetljeća odlikuje niz uzastopnih reformi školskog sistema. Međutim, rezultati koje su one postigle bitno su manji od očekivanih. Posljednjih godina u Bosni i Hercegovini je sve prisutniji trend ekspanzije visokog obrazovanja, što ima enormni uticaj na tržište rada, koje je ostalo zatečeno novonastalom situacijom i bez pravog rješenja za apsorbovanje nastalog broja visokokvalifikovanih radnika. Postojeći sistem ne nudi drugu opciju efikasnijeg studiranja osim dodatnog snižavanja kriterijuma traženog znanja. Sve ovo utiče na udaljavanje od zahtjeva tržišta rada i dodatno produbljivanje jaza između ponude i tražnje za visokokvalifikovanim kadrovima. Nesporno je da povećanje učešća visokokvalifikovanih kadrova sa sobom nosi brojne ekonomske i društvene prednosti, kao što je povećanje opšte kulture, smanjenje stope kriminala, ali i opšte blagostanje i sl. Međutim, s ovakvim promjenama neizbježno je odgovoriti na brojna novonastala pitanja koja upozoravaju na neophodnost promjena u postojećem sistemu. Da li postoji prekomjerna ponuda visokoobrazovanih kadrova, da li postojeći nivo obrazovanosti odgovara u potpunosti i stečenim znanjima, postoji li manjak ili višak kadrova po pojedinim sektorima privrede, te da li kvalitet kadrova odgovara potrebama poslodavaca? Ovo su samo neka od mogućih pitanja na koja bi trebalo dati odgovore na nivou državnih organa ili univerziteta i prije samog kreiranja visokoobrazovanog kadra. Međuzavisnost potreba tržišta rada s jedne i obrazovanja sa druge strane predstavlja jedan od trenutno najznačajnijih društvenih procesa, veoma važnih za razvoj društva kao humane zajednice, te za razvoj pojedinca kao slobodne ličnosti.

2. OBRAZOVANJE I TRŽIŠTE RADA

Obrazovni sistem u Bosni i Hercegovini još uvijek se oslanja na tradicionalan način učenja, više teorijski nego praktični. Još uvijek su velike razlike u odnosu na standarde u razvijenim zemljama, gdje učenici i student usvajaju gradivo najviše kroz praktičnu nastavu. Sistem je potrebno reformisati, kako bi bio prilagođen stvarnim potrebama savremenog društva i tržišta rada.

Kao što se može primijetiti na osnovu uvodnog dijela, odnos između tržišta rada i visokog obrazovanja jeste kompleksna višedimenzionalna slika, kao što je recimo odnos ekonomskog rasta i visokog obrazovanja. Obrazovanje je svakako jedan od neophodnih faktora uticaja na tržište rada i konkurentnost pojedinih regiona, ali se ne može smatrati jedinim, pa čak ni najznačajnijim. Visoko obrazovanje igra različitu ulogu u različitim zemljama, s obzirom da su njihove privrede nalaze na više nivoa ekonomske razvijenosti. Stoga, različiti nivoi razvijenosti podrazumevaju drugačiji fokus u definisanju pozicije i konkurentnosti jedne zemlje, odnosno drugačiju ulogu visokog obrazovanja. Sa razvojem nacionalne privrede, konkurentne prednosti jedne zemlje se pomeraju od faze prerade sirovina, ka investicionoj fazi i sve do inovativne faze. Savremeno društvo mora težiti ka tome da u njegove aktivnosti i napredak većinom utemeljeni na proizvodnji, distribuciji i upotrebi znanja. To bi trebala biti društvena zajednica, odnosno država u kojoj je znanje jedna od najvažnijih vrijednosti, u kojem je znanje glavni pokretač ekonomskog i društvenog razvoja, u kojem društvo ulaže u nauku i razvoj stručnjaka. Jedan od glavnih ciljeva obrazovanja bi trebala biti i zapošljivost, odnosno sposobnost i prilagodljivost koja se iskazuje u pronalasku i zadržavanju posla, te održavanju profesionalnih vještina. Zapošljivost ne ovisi samo o odgovarajućem znanju i vještinama, nego i o poticajima i prilikama koje se nude, te daju mogućnost i nezaposlenima da steknu znanja i vještine koje se traže na tržištu rada. Ako posmatramo međusobni odnos pokretača ekonomskog i privrednog razvoja i institucija visokog obrazovanja primijetićemo ograničenja koja se javljaju u njihovoj komunikaciji. Kako bi se postigli ekonomski ciljevi, akademske institucije moraju da usvoje brojne strukturalne i strateške promjene koje će ih učiniti fleksibilnijim. Univerziteti, kao institucije visokog obrazovanja predstavljaju nepresušan izvor kritičkog znanja i iskustava od posebne uticaja na globalnom nivou, kroz stvaranje veza u internacionalnoj mreži visokoškolskih ustanova, i lokalnom nivou, preko doprinosa na razvoj lokalne privrede i tržišta rada. Smatrajući ih jednim od ključnih faktora regionalnog razvoja, visokoškolske ustanove kroz podsticanje stvaranja inovativnog okruženja treba da postanu posebna privredna grana.

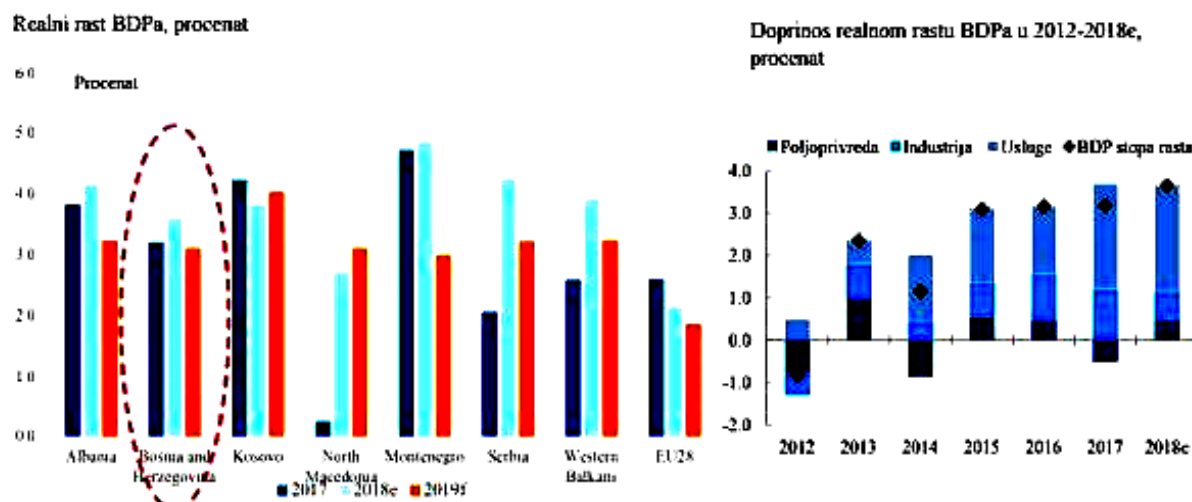
3. MARKOEKONOMSKI TRENDovi U BiH

Prije same analize odnosa ponude i tražnje na tržištu rada potrebno je sagledati i opšte stanje privrede uz isticanje bitnih faktora uticaja na kreiranje i adekvatno zapošljavanje radno sposobnog stanovništva. Započete strukturne reforme i ubrzani rast proizvodne aktivnosti sa početkom 21. vijeka naišli su na veliki broj ograničenja privrednog razvoja, kao posledica prošlosti, ali i nedefinisanih okvira u kojima se sprovodi ekonomska politika. Kao jedan od gorućih problema navedenih ograničenja privrednog razvoja navodi se visoka stopa nezaposlenosti i stabilan stepen siromaštva uprkos relativno visokom opštem privrednom rastu, što govori o ubrzanom rastu društvenih nejednakosti.

Prema trenutno dostupnim podacima u prvoj polovini 2018. godine Bosna i Hercegovina je ostvarila ekonomski rast od oko 3% u odnosu na isti period prethodne godine¹⁵⁷. Ova stopa ekonomskog rasta predstavlja nastavak trenda iz prethodne godine i u rangu je regionalnog prosjeka. Iz promatranja strukture ekonomskog rasta u BiH vidljiva su povećanja u okviru svih kategorija izuzev javne potrošnje. Tako je najznačajniji doprinos ekonomskom rastu ostvaren u okviru privatne potrošnje koja je tokom promatranog perioda uvećana za 3,1%. Obzirom na visoku zastupljenost ove kategorije u strukturi BDP-a može se konstatirati da je ista bila ključni generator ostvarenog ekonomskog rasta u prvoj polovini 2018. godine.

¹⁵⁷ <http://www.bhas.ba/>, 07.11.2019.

U 2019. za BiH se predviđa rast po stopi od 3,1 procenat što je nešto niža stopa nego što je bila u prethodnoj godini

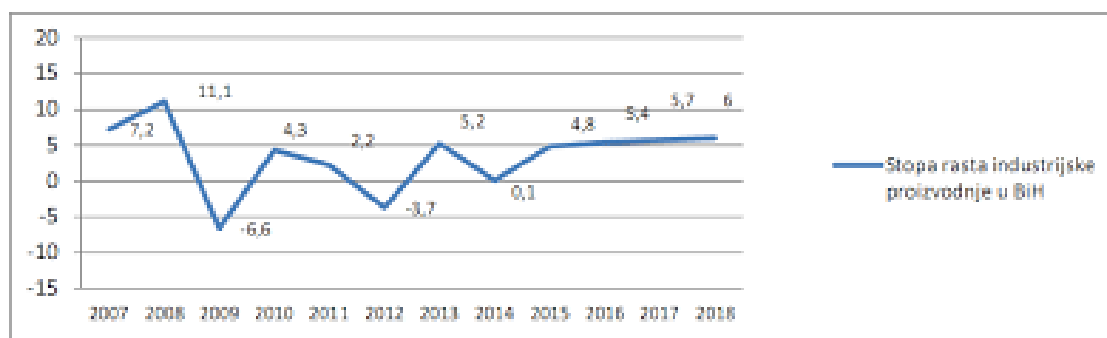
Izvor: Izračun osoblja Svjetske banke po osnovu podataka statističkih agencija.

Slika 1. Ekonomski rast u BiH i regionu u zadnje tri godine¹⁵⁸

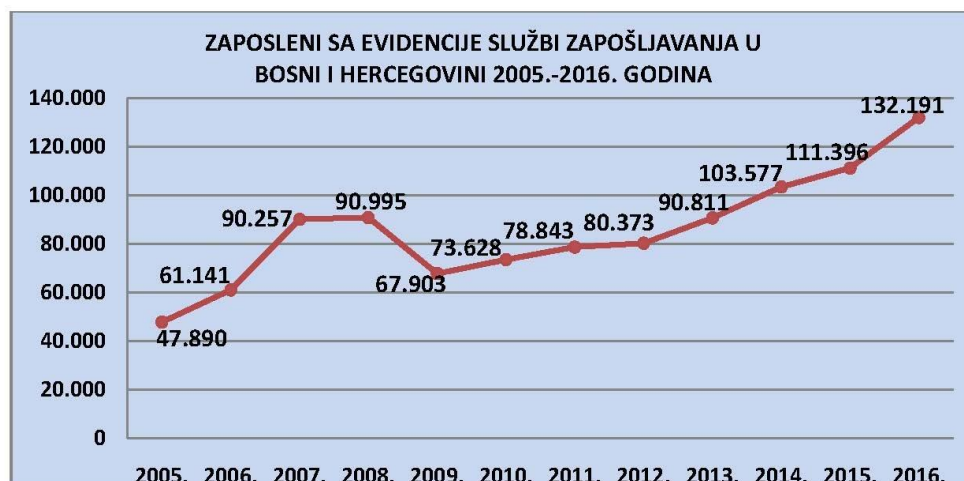
Prema raspoloživim podacima BHAS, Bosna i Hercegovina je u 2018. godini ostvarila povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje od 2,4% u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, ako se pažljivije posmatra kretanje fizičkog obima industrijske proizvodnje u BiH u dosadašnjem periodu, može se zaključiti da je trend rasta iste nastavljen pri čemu je ostvarena stopa rasta bila nešto niža u odnosu na prošlogodišnju kada je ostvaren rast od 3,4%. Sektorskim uvidom u strukturu ostvarenog rasta industrijske proizvodnje može se zaključiti da je najznačajnije povećanje a samim time i doprinos rastu zabilježen u okviru proizvodnje električne energije u BiH. Tako je prema raspoloživim podacima BHAS-a u Bosni i Hercegovini 2018. godini registrirano povećanje ukupne proizvodnje električne energije od 13,8% u odnosu na isti period prethodne godine. Ovo povećanje u proizvodnji električne energije rezultat je povećanja proizvodnje u okviru hidroelektranama koja je skoro udvostručena, dok je nivo proizvodnje u termoelektranama bio u rangi 2017. Ova kretanja u okviru proizvodnje električne energije u termoelektranama odrazila su se i na sektor rudarstva.

¹⁵⁸ <https://lh3.googleusercontent.com/woVtbF>, 07.11.2019.

Slika 2. Industrijska proizvodnja u BiH u zadnjih deset godina¹⁵⁹

Pod pretpostavkom nastavka pozitivnih ekonomskih kretanja u okruženju i očekivano veći doprinos izvozno orijentirane prerađivačke industrije u Bosni i Hercegovini se do kraja 2019. godine može očekivati povećanje fizičkog obima industrijske proizvodnje od oko 5%. Prema statističkim podacima prosječan broj zaposlenih lica u BiH u 2018. Godini je 799,6 hiljada, što je za 2,5% više u poređenju sa 2017. godinom.¹⁶⁰ Analizom broja zaposlenih u područjima djelatnosti primjetno je da su pozitivna dešavanja u oblasti industrijske proizvodnje doprinijela povećanju ukupnog broja zaposlenih lica. U prerađivačkoj industriji prosječan broj zaposlenih lica u posmatranom periodu uvećan je za 4,8% . Pored ove djelatnosti pozitivna dešavanja u oblasti trgovine uticala su na povećanje broja zaposlenih lica u području djelatnosti trgovine na veliko i malo, popravka motornih vozila i motocikala od 2,5% g/g, koja zajedno sa prerađivačkom industrijom zapošljava oko 39% od ukupno zaposlenih u BiH. U okviru usluga značajan doprinos rastu broja zaposlenih lica,bio je u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane sa rastom od 5,9% g/g. Rast broja zaposlenih lica se pozitivno odrazio na smanjenje broja registrovanih nezaposlenih lica u BiH i stopu nezaposlenosti.

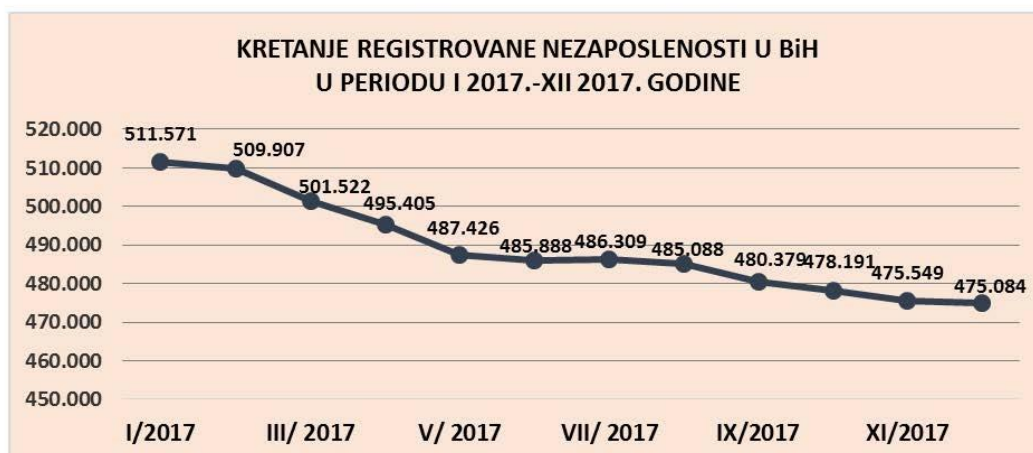
Slika 3. Rast novozaposlenih sa evidencija službi za zapošljavanje BiH¹⁶¹

¹⁵⁹ <https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images> 07.11.2019.

¹⁶⁰ <http://www.bhas.ba/>, 07.11.2019.

¹⁶¹ <https://wordpress.com/2018/10/ukupno.png>, 09.11.2019.

Stopa nezaposlenosti u BiH u 2018. godini iznosi 18,4% i smanjena je u odnosu na prehodnu godinu za 2,1 p.p. Broj registrovanih nezaposlenih lica u BiH je manji za 7,5% g/g i iznosi 456,9 hiljada.

Slika 4. Smanjenje nezaposlenih u BiH u 2017.g.¹⁶²

Prema statističkim pokazateljima pozitivan trend na tržištu rada praćen rastom zaposlenosti i smanjenjem broja nezaposlenih lica nastavlja se i u 2019. godini. Prosječna neto plata u BiH u 2018. godini iznosila je 872 KM i nominalno je veća za 2,7% g/g uz nešto sporiji realni rast (1,4%) zbog rasta cijena (inflacija). Na osnovu navedenih dešavanja u 2018. godine slično kretanje rasta broja zaposlenih lica se očekuje do kraja 2019. godine (2,7% g/g). U domenu plata, nominalna stopa rasta neto plate u BiH bi do kraja godine mogla iznositi oko 2,9% g/g. Unatoč svim izazovima, nastavak trenda ekonomskog rasta u esternom okruženju (EU i region) uz pojačani doprinos internih dinamika bi trebali rezultirati dodatnim jačanjem ekonomskog rasta u Bosni i Hercegovini.

Reformske mjere koje su usmjerene ka poboljšanju poslovnog ambijenta u zemlji trebale bi rezultirati većim investicionim ulaganjima (domaćim i inostranim) što bi ojačalo privatni sektor, zaposlenost i u konačnici bh. vanjskotrgovinsku robnu razmjenu sa svijetom. Tako se u periodu 2019.-2021. godina pod pretpostavkom jačanja izvozne tražnje očekuje prosječni godišnji rast izvoza od 6,5%, dok je prosječni godišnji rast uvoza u navedenom periodu 3,8%. Usljed ovakovog kretanja izvoza očekuje se da bi udio izvoza u BDPu trebao biti uvećan sa 41,8% u 2019. godini na 45% u 2021. godini, dok bi uvoz trebao ostati na približno istom nivou. Ova kretanja izvoza i uvoza tokom posmatranog perioda 2019.-2020. godina trebala bi rezultirati smanjenjem vanjskotrgovinskog deficita od oko 4% na godišnjem nivou, njegovom stabilizacijom u strukturi BDP-a na oko 13,5%, dok bi doprinos rastu trebao biti pozitivan sa oko 0,6 p.p na godišnjem nivou.

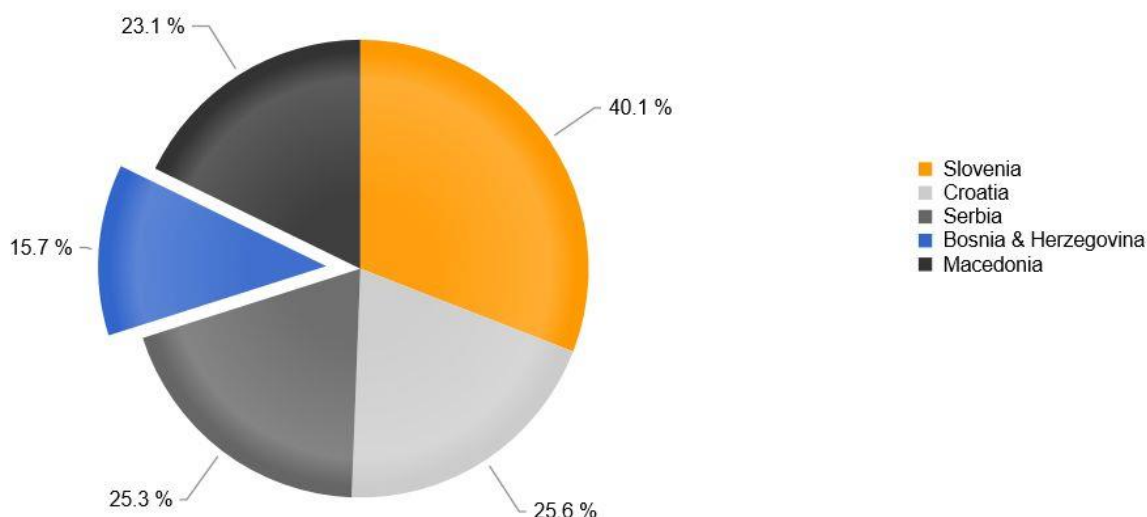
4. STANJE OBRAZOVANJA U BiH

Bosna i Hercegovina je država u tranziciji. Međunarodna zajednica je uložila i ulaže ogroman napor pomažući domaćim institucijama i politici ne samo u rekonstrukciji ratom opustošene zemlje, nego i u promjeni zatečenog poslovnog, društvenog i obrazovnog okruženja. Svi se

¹⁶² https://static.ba/media/images/180918086.4_mn.jpg, 09.11.2019.

slažu u jednom: obrazovanje je prioritet broj jedan i mora se reformirati, ali i intenzivirati u smislu pripreme društva za buduće evropske standarde i dostignuća. Međutim, mnogi u Bosni i Hercegovini omaložavaju te napore, sa paušalnim i totalno pogrešnim zaključcima. Tipična greška je uobičajeno mišljenje da u Bosni i Hercegovini ima previše fakulteta i Univerziteta, jer ionako "imamo previše mladih sa fakultetskim diplomama". Veoma pogrešno! Najnoviji podaci koje je objavio EUROSTAT - Statistički ured Evropske komisije pokazuju sasvim drugčiju - poražavajuću sliku. U poređenju sa zemljama u regiji (izuzev Crne Gore za koju podaci nisu obezbijeđeni), Bosna i Hercegovina se nalazi na ubjedljivo zadnjem mjestu po zastupljenosti svog stanovništva u ekskluzivnom klubu fakultetski obrazovanih. Po podacima Eurostata, procenat mladih u dobi od 30 do 34 godine sa završenim fakultetom je najviši u Sloveniji (40,1%). Taj procenat je u Hrvatskoj 25,6%, Srbiji 25,3%, a u Makedoniji 23,1%. Kad je u pitanju Bosna i Hercegovina, procenat mladih u dobi od 30 do 34 godine sa završenim fakultetom je poražavajućih 15,7%.

OBRAZOVANJE U REGIJI
 mladi od 30-34 godine sa završenim fakultetom

Slika 5. Stanje obrazovanih maladih u BiH i okruženju¹⁶³

To je očigledno zadnje mjesto u regiji i predstavlja katastrofu za našu budućnost. A kad su u pitanju evropske integracije i moguće uključanje Bosne i Hercegovine u evropske akademske prostore, onda s ovakvim podacima možemo samo očekivati ponižavajući položaj i biti ništa drugo nego isključivo konzumenti stranih tehnologija i proizvoda. Uobičajena propaganda mnogih medija da su naši studenti i stručnjaci poznati i priznati u svijetu ne samo da je totalno pogrešna, nego i skreće pažnju s pravih problema. Kad je u pitanju obrazovni sistem Bosne i Hercegovine uočavaju se mnogi problem, kao što su zastario i prevaziđen nastavni plan i program osnovnog i srednjeg obrazovanja, neadekvatna obučenost nastavnog kadra, neprovedena (ili pogrešno provedena) reforma visokog obrazovanja (*Bologna*), izostanak modernih obrazovnih programa na Univerzitetima, nedopustivo niska prolaznost na ispitima i sl. Kao što vidimo iz ove analize, pogrešno se percipira i broj obrazovnih institucija u Bosni i Hercegovini, kao i broj fakultetski obrazovanih mladih ljudi. Umjesto da ukazuju na

¹⁶³ <http://ec.europa.eu/eurostat/>, 09.11.2019.

katastrofalne pokazatelje i stanje u obrazovnom sistemu, mediji i politika (ne)svjesno usmjeravaju javno mišljenje na pogrešan kolosijek o “prebukiranim kapacitetima”, “previše studenata”, “previše nastavnika” itd. i time još više doprinose potopu obrazovnog sistema Bosne i Hercegovine. Istina je, kao što vidimo, da zaostajemo za regijom a kamoli za Evropom, da nemamo dovoljno visokoškolskih institucija, da nemamo dovoljno fakultetski obrazovanih, da nemamo integrirane Univerzitete.

5. OBRAZOVANJE PREMA TRŽIŠTU RADA

Jedan od osnovnih problema sa kojima se susreće naš obrazovni sistem jeste nepostojanje adekvatnog cilja obrazovanja. Obrazovanje neprocenjivo doprinosi ličnom razvoju pojedinca, ukorenjivanju društvenih i građanskih vrednosti kao što su jednakost, tolerancija, solidarnost, ali i omogućava mladima i drugima da spremno uđu, ostanu i napreduju u svijetu rada. Da bi se obezbjedila izvesnija i sigurnija budućnost za mlade neophodna je konstanta interakcija i saradnja između svijeta obrazovanja i svijeta rada. Dinamičnost i promjenljivost privrede sve više zahteva da vještine i kvalifikacije kojima se opremamo u formalnom obrazovanju u većoj mjeri odgovaraju potrebama postojećih i novih poslova i zanimanja. U modernom svijetu i razvijenim ekonomijama najbolji način da se zadovolje potrebe realnog sektora za deficitarnim kadrom, te da se smanje troškovi obuke, usavršavanja i kreiranja potrebnih kadrova, je ostvarivanje direktnog kontakta između poslodavaca i obrazovnih institucija koje bi trebale takav kadar proizvoditi i osposobljavati. Naša zemlja ima izvanredne talente i mlade ljude koji žele da rade, ali im je potreban poticaj, prava informacija, realna slika o tržištu rada, te kvalitetno obrazovanje, formalno i neformalno, koje će ih odmah osposobiti za potrebe tržišta rada.

6. ZAKLJUČAK

Na osnovu prethodnih razmatranja stiče se utisak da je privredni i budući ekonomski razvoj u direktnoj funkciji obrazovnog sistema uređenog prema potrebama tržišta rada, praćen novim investicijama i opštim društvenim prilikama. Tržište rada i radna snaga su jedan od ključnih elemenata za odluku investitora u kojoj zemlji da uspostave ili prošire svoje poslovanje. Jedno od pouzdanih i kod razvijenih ekonomija dokazanih rješenja jeste uspostavljanje direktnih i intenzivnijih odnosa između poslovnih subjekata kao krajnjih poslodavaca i obrazovnih ustanova kao proizvođača kompetentnih kadrova. Poznata i dokazana forma tih odnosa najčešće je sadržana u većem obimu izvođenja praktične nastave kroz dualno obrazovanje učenika i stručno obrazovanje studenata. Poučeni iskustvima ekonomski razvijenih zemalja, pažljivo planiranje kadrova na nivou univerziteta kroz dozvoljene kvote upisa, mogu dovesti do boljeg raspoređivanja radne snage na tržištu rada, kroz izbjegavanje viškova ili manjkova u pojedinim oblastima privredne delatnosti. Turbulentno ekonomsko okruženje podrazumijeva posebne strategije zapošljavanja kao jednu od najvažnijih faktora fleksibilnosti u uslovima učestalih ekonomskih promjena.

7. LITERATURA

- [1] Fasih, T. (2008) Linking Education Policy to Labor Market Outcomes, http://worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1208379365576/DID_Labor_market_outcomes.pdf

- [2] Jarić, I., Vukasović, M. (2010) Bolonjska reforma visokog školstva u Srbiji: Mapiranje faktora niske efikasnosti studiranja, Institut za filozofiju i društvenu teoriju “Filip Višnjić”, Beograd
- [3] Kottmann, A., De Weert, E. (2013) Higher Education and the Labour Market, Center of Higher Education Policy Studies, Working Paper C13EW021
- [4] <http://ec.europa.eu/eurostat/>
- [5] <https://static.ba/>
- [6] <http://www.bhas.ba/>

